IJTIMOIY TAFAKKURNI SHAKLLANTIRISHDA SHARQ XALQLARI MA'NAVIY MEROSI VA O'ZBEK PSIXOLOGIYASINI O'RNI

Xakimova Nasiba Barakayevna
Guliston davlat universiteti o'qituvchisi

Talaba – yoshlar ongini egallashga urinayotgan virtual madaniyat xurujlariga qarshi kurashish, ularni virtual madaniyat tahdidi va tajovuzidan himoya qilish masalasi kishilik jamiyatining diqqat markazida bo'lgan. Yoshlar qalbiga milliy va diniy qadriyatlar va Vatan oldidagi muqaddas burchlari singdirilsa, ezgu maqsadlarga erishiladi.

Millat taraqqiyoti haqida so'z borganda qadimdan buyuk ajdodlarning intellektual salohiyati yuksalishida g'oya muhim o'rin tutgani ma'lum. Buni birgina bebaho ma'naviy xazina - "Avesto"ning tub mohiyatini belgilab beradigan "Ezgu fikr, ezgu so'z, ezgu amal" g'oyasidan ham bilsa bo'ladi

Kuzatganimizdek, globallashuv jarayonlari kechayotgan hozirgi davrda bir necha asr avval aytilgan mazkur fikrlar o'z ahamiyatini yo'qotmagandek. Komil inson tarbiyasi iborani qo'llashda "Komillik" tushunchasining xilma-xil talqinlari bo'lib, Abu Homid G'azzoliy "Qalbning davosi" asarida yozadi: "Inson farishta va hayvon o'rtasidagi maxluqdir. Hayvon rivojlanmaydi, chunki uning kamolot quvvati yo'q. Farishta ham rivojlanmaydi, chunki uning o'zi pok ilohiy nurdan iborat.Faqat insondagina rivojlanish, ruhiy kamolot xislati mavjud".

Darhaqiqat, Ahmad Yassaviy aytganidek, uyat va nomusini yo'qotgan odam, xuddiki hayvon jinsiga aylanib qoladi.

Aziziddin Nasafiy esa komil insonga bergan tarifida: "Bilgilki, komil inson deb shariat va tariqat haqiqatda etuk bo'lgan odamga aytadilar va bilgilki, komil inson shunday insondirkim, unda quyidagi to'rt narsa kamolga etgan bo'lsin: yaxshi so'z, yaxshi fe'l, yaxshi axloq va maorifdir".

IX-X asrlarda Farobiy taxallusi bilan ijod etgan Abu Nasr Muhammad ibn Muhammad ibn Uzlug' Tarxon bilish jarayonini ikki bosqich - aqliy bilish va hissiy bilishdan iborat deb izohlagan bo'lib, ular o'zaro bog'liq, lekin biri boshqasisiz vujudga kelmasligini alohida tasdiqlaydi. Bilishning mazkur bosqichlari axborotsiz shakllanmaydi, demak, axborot bilishning asosini tashkil etuvchi element hisoblanadi

Farobiy "Ilm va fanning fazilatlari" risolasida tabiatni bilish jarayoni cheksizligini, bilim bilmaslikdan bilishga, sababni bilishdan oqibat bilishga, sifatlardan mohiyatga qarab borishini va buning asosida, ilmning borgan sari ortib, chuqurlashib borishini tasdiqlaydi. Allomaning aytishicha, odamning ibtidosida avvalo "oziqlanish talabi" paydo bo'lib - unga ko'ra odam ovqatlanadi. SHundan so'nggi talablar "tashqi talablar" bo'lib - ular bevosita tashqi ta'sir natijasida sezgi a'zolari orqali vujudga keladi. Ulug' ajdodlar o'z davrida komil inson haqida butun bir axloqiy mezonlar majmuini, zamonaviy tilda aytganda, "sharqona axloq kodeksi"ni ishlab chiqqanlar.

Sharqona axloq kodeksining asl mazmunini ming yillar davomida shakllanib, sayqal topgan or-nomus, uyat va andisha, sharmu hayo, ibo va iffat kabi yuksak axloqiy tuyg'u va tushunchalar tashkil etadi. Shu nuqtai nazardan qaraganda, axloq go'zalligini azaliy qadriyatlarda ifoda etilgan. Ijobiy fazilatga ega bo'lgan kishilar jamiyatga ta'sir qilib, uning rivojlanishini tezlashtiradi. Inson bolasi ham bu yorug' olamga shunchaki kelmaydi, hazrat Navoiy tabiricha, inson olamga kamolotga erishish uchun keladi.

Xorijiy telekanallarda nima namoyish etilsa yoki internetda nima targ'ib qilinsa, barchasini qabul qilaverish aslo mumkin emas. Ular orasidan iymon-e'tiqod, an'anaviy qadriyatlarga mos keladiganlarinigina saralab olish zarur. Bu maqsadga esa yoshlarga televidenie va internetdan oqilona foydalanish yo'llarini o'rgatish, ularning mazkur axborot manbalaridan foydalanishlarini nazorat qilish orqali erishish mumkin bo'ladi.

Agar munosabatlar tizimida har bir konsept ma'lum bir funksiyalarni amalga oshirishini inobatga olsak, bunda "Inson-Jamiyat-Davlat" munosabatlar tizimida ijtimoiy-psixologik deformatsiya paydo bo'ladi. Jumladan, ob'ektlar haqidagi tushuncha, tasavvur, siymo va boshqa

“qo‘shimcha”larning kiritilishi natijasida turli ranglar bilan ta’minlangan emotsiya, stereotip va psixotiplar vujudga keladi.

Axborot xavfsizligining asosiy tarkibiy qismlari: xalqaro munosabat va xalqaro xavfsizlik muammolari yo‘nalishiga qaratilgan virtual kutubxonalar fondi, xavfsizlik muammolari hujjatlarni tez qidiruv tizimi, rasmiy hujjatlarga asoslangan jahon yangilliklari obzori, siyosiy inqirozlar va nizolarni belgilab beruvchi xalqaro anjumanlar, xalqaro munosabatlar muammolari va xavfsizlik muammolari ma’lumotlarini o‘rganish muhim vazifalardan hisoblanadi.

Xavfsizlikka noan’anaviy tahdid hisoblanuvchi informatsion psixologik hurujlarni tushunishda virtual olam degan tushunchani anglab etish muhim. Ayniqsa, dunyoda inson ongini zabt etish va shu yo‘l bilan turli siyosiy maqsadlarni amalga oshirishga urinishlar bugun hech kimga sir emas.

Inson ongiga va ong ostiga ta’sir etadigan psixologik xuruj usullari va qo‘llanish instrumentlari haqida ma’lumotlar mavjud. Unda keltirilishicha:

Birinchidan psixologik xurujlar qat’iy ishonch, ishontirish, axborot berish, rag‘batlantirish, majburlash, jazolash kabi ruhiy uslublar orqali amalga oshiriladi.

Ikkinchidan, xarbiy vositalarni ishga solgan, uchinchidan, raqib yoki dushmanga iqtisodiy zarar keltirishga yo‘naltirilgan savdo va moliyaviy sanksiyalarni qo‘llash orqali amalga oshirilishi mumkin.

Yigirmanchi asrning oxiriga kelib, dunyo integratsiyasi jarayonlari natijasida an’anaviy madaniyatlar yo‘qolib borish tendensiyasi kuzatilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

5. Авесто: тарихий – адабий ёдгорлик. / Н.Жўраев; таржимон А.Маҳкам.–Т.: 2015. 147 б.
2.Кошифий Ҳ.В. Футувватномаи Султоний: ёхуд жавонмардлик тариқати. – Т.: 1994.
3.Ҳомидий Ҳ. Кўҳна шарқ дарғалари /Бадиий-илмий лавҳалар. – Т.:Шарқ, 1999.
4. Avesto: tarixiy – adabiy yodgorlik. / N.Jo‘raev; tarjimon A.Mahkam. –T.: 2015. 147 b.
5. Islom. Ensiklopediya. – T.: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2004.
6. Koshifiy H.V. Futuvvatnomai Sultoniy: yohud javonmardlik tariqati. – T.: 1994.
7. Homidiy H. Ko‘hna sharq darg‘alari /Badiiy-ilmiy lavhalar. – T.:Sharq, 1999.